

CONVERSA

Joan Pous

HOME POLIFACÈTIC QUE HA ESTAT ALCALDE DE BELLVER I PRESIDENT DEL CONSELL COMARCAL. ÉS HISTORIADOR I HA FET DE FORNER

PRIMERS RELLEUS

Josep Montserrat

EL PROFESSOR ENS PARLA DE CAL MARULL D'AGE, EL CASAL DE LA SEVA MARE QUE CONVIU AMB L'ABSURDITAT DE LA FRONTERA

RETRAT DE FAMÍLIA

Cal Serni de Calbinyà

UNA CASA QUE ÉS UN ATRACTIU TURÍSTIC, OBRA D'UNA FAMÍLIA QUE HA SABUT RENOVAR EL VELL PATRIMONI

PERFILS

Teresa López

L'ÀNIMA DELS GELATS NAZARIO ÉS LA FILLA DE L'HOMME QUE ELS VA INTRODUIR A LA SEU

Antonio Casòliva

CONEGUT COM EL 'PEGUERA', VA CONDUIR DURANT ANYS UN COTXE PLE D'EXPLOSIUS

Núria Rigola

LA MESTRESSA DEL BODEGUÍN D'ALP ES DESVIU PER UN LOCAL QUE TÉ 65 ANYS

A PEU

Vorejant el mític Pedraforca

Els pics de Collroig

cadípedraforca

www.cadipendraforca.cat

DOSSIER

GENT QUE VA VENIR DE FORA

40 planes que parlen de la gent que marxava de la misèria dels seus pobles; de la ciutat buscant noves maneres de viure; o fugien de la guerra i que es van establir fent arrels a les nostres comarques: van venir a treballar al bosc, a les fàbriques, als pantans, a les mines, a les cases de pagès...

CADÍ[®] 100 1915-2015

*SOM COOPERATIVA CENTENÀRIA GRÀCIES A
L'ESFORÇ DE TOTS: SOCIS-KAMADERS,
EMPLEATS, CLIENTS, PROVEÏDORS I,
ESPECIALMENT, GRÀCIES A LA CONFIANÇA
DELS NOSTRES CONSUMIDORS*

FORMATGES I MANTEGA

www.cadi.es

DIRECTOR >

Carles Pont
carles@cadipendraforca.cat

COORDINADOR PATRIMONI >

Marc Martínez

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@cadipendraforca.cat

COL·LABORADORS >

Pere Aymerich
Jordi-Pau Caballero
Josep Carreras Vilà
Josep Clara
Jordi Dalmau i Ausàs
Manel Figuera
Marcel Fité
Carles Gascón
Emili Giménez
Pep Graell
Quirze Grifell
Esther Jover
Xavi Llongueras
Guillem Lluch
Oriol Mercadal
Josep Montserrat i Torrents
Jordi Pasques i Canut
Marc Pons
Àngel del Pozo
Meritxell Prat
Pere Pujol
Enric Quílez
Benigne Rafart
Erola Simon
Miquel Spa
M. Àngels Terrones
Ramon Vilalta
Albert Villaró

EDICIÓ DE TEXTOS >

Montse Casas

IMPRESSIÓ >

Agpograf

DISTRIBUCIÓ >

Editorial Gavarres (972 46 29 29)
comercial@editorialgavarres.cat

DIPÒSIT LEGAL >

Gi-1102-2006

ISSN >

2013-3677

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

COORDINADORA DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@editorialgavarres.cat

DIRECTOR D'ART >

Jon Giere

DEPARTAMENT COMERCIAL >

Telèfon 972 46 29 29
comercial@editorialgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

Eva Batlle
Telèfon 972 46 29 29
comercial@editorialgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

www.gavarres.com
www.garrotxes.cat
www.alberes.cat
www.revistagirones.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

> Premi APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'

FOTO DE PORTADA:
XAVI LLONGUERAS.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS AMUNT I AVALL DE LA FRONTERA

JOSEP MONTSERRAT I TORRENTS (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

7-13

ACTUALITAT

14-20

CONVERSA JOAN POUS

CARLES PONT (TEXT) // XAVI LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

22-26

RETRAT DE FAMÍLIA CAL SERNI DE CALBINYÀ

MARCEL FITÉ (TEXT) // PEP GRAELL (FOTOGRAFIA)

28-33

PERFILS

TERESA LÓPEZ / ANTONIO CASÒLIVA / NÚRIA RIGOLA

MARCEL FITÉ, BENIGNE RAFART I PERE PUJOL (TEXT)
PEP GRAELL, BENIGNE RAFART I EMILI GIMÉNEZ (FOTOGRAFIA)

35-76

DOSSIER GENT QUE VA VENIR DE FORA

CARLES PONT (COORDINACIÓ)

79-95

PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ (COORDINACIÓ)

ETNOLOGIA // ARQUEOLOGIA // HISTÒRIA // LLENGUA // GASTRONOMIA // FAUNA // FLORA

96-99

UNA MIRADA EN EL PAISATGE EL POLLEGÓ INFERIOR

ALBERT VILLARÓ (TEXT) // XAVI LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

100-103

A PEU

VOREJANT EL MÍTIC PEDRAFORCA

JORDI-PAU CABALLERO (TEXT I FOTOGRAFIA)

ELS PICS DE COLLROIG

MANEL FIGUERA (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA EL TEATRE

EROLA SIMON (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb el Joan del Forn. JOAN POUS I PORTA ÉS UN HOME POLIFACÈTIC. HA FET DE FORNER, DE POLÍTIC, D'HISTORIADOR I D'EScriptor, ENCARA QUE DIU QUE NO LI HA AGRADAT MAI «PENCAR». HA COMPAGINAT EL NEGOCI FAMILIAR AMB ELS SEUS NEGUITS CULTURALS I POLÍTICS. VA SER DES DEL 1995 I FINS AL 2007 ALCALDE DE BELLVER. I TOTS AQUESTS ANYS I DOS MÉS, PRESIDENT DEL CONSELL COMARCAL DE Cerdanya. ARA, RETIRAT DE LA POLÍTICA I DE LA FEINA, S'HO MIRA TOT AMB UNA CERTA SORNEGUERIA. LA MATEIXA QUE L'HA ACOMPANYAT AL LLARG DE LA «FELIÇ» VIDA QUE CONFESSA VIURE.

CARLES PONT TEXT

XAVI LLONGUERAS FOTOGRAFIA

Joan Pous

Amb el Joan del Forn ens coneixem des que qui escriu corria pel poble amb pantalons curts. El Joan era aquell home alt i gros de faccions contundents que parlava amb una veu greu d'aquelles que fan por als nens. Era la veu que, de tant en tant, senties a la rebotiga del forn remugant per alguna cosa que no li anava bé. Va ser qui, quan era regidor de Cultura, ens va engrescar a una colla d'amics a crear la primera ràdio municipal, on vam fer els nostres primers passets en el periodisme. És aquell amb el que moltes tardes de joventut i, malgrat la diferència generacional, conversàvem i discutíem al bar Grau de l'Ós sobre història, política o cultura... Molts temes que surten en aquesta conversa, sobretot els més personals, els desconeixem.

El Joan Pous és un home llegit, culte, però murri. Defensa el que pensa i ho diu tal com raja. Fa el posat de tenir el tracte granític, però diria que per dins és com aquella

massa de pa abans d'enfornar que es pot modelar amb facilitat. El lector trobarà un diàleg sense filtres, llevat dels que ens imposen les formes i el gènere escrit.

—D'on eren els teus pares?

—«El meu pare es deia Sebastià Pous Martí i era nascut a cal Gregori de Pedra. La meva padrina i el padrí van llogar la serradora de Puigcerdà. Més tard van comprar el molí de Bellver, en aquell moment era de l'Estat. El molí de Bellver és antiquíssim, de fet és més antic que el poble. L'Acta de Fundació de Bellver de l'any 1225 recull que el comte de Cerdanya i Rosselló, Nuno Sang, es reserva els molins, vol dir que ja hi era. I aquest era el molí gran. El del Purgat era el petit, que després el van convertir cap al 1900 en central hidroelèctrica. Va ser la primera de Cerdanya. Fins i tot feia llum a Bourg-Madame. Quan el pare era petit, els

CARLES PONT. Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista
XAVI LLONGUERAS. Terrassa, 1963. Fotògraf

retrat de família Els Troguet-Pal. CAL SERNI DE CALBINYÀ, AVUI, CONSTITUEIX UN ATRACTIU TURÍSTIC DE PRIMERA FILA. DISPOSA D'HABITACIONS AMB BANY, SALES DE LECTURA I TV, VIDEOTECA, LUDOTECA, BAR, OBRADOR D'EMBOTITS O MELMELADES... TAMBÉ COMPTA AMB UN JARDÍ I UNA TERRASSA, UN PARC INFANTIL, UNA GRANJA, UN HORT... L'ACTUAL CAN SERNI ÉS L'OBRA D'UNA FAMÍLIA QUE HA SABUT RENOVAR UN VELL PATRIMONI I CONVERTIR-LO EN UN EXEMPLE D'EXCEL·LÈNCIA I DE VITALITAT PER A MOLTS LLOGARRETS DE LA CONTRADA.

MARCEL FITÉ TEXT
PEP GRAELL FOTOGRAFIA

Cal Serni de Calbinyà

Calbinyà és una població d'una setantena d'habitants, del municipi de les Valls de Valira, a la comarca de l'Alt Urgell. Les cases del poble, perfectament harmonitzades amb l'epidermis del territori, s'arraïmen esglaonades al vessant sud-oest de la serra, fet que el situa en una orientació òptima pel que fa a la recepció d'hores de sol i, per tant, d'escalfor hivernal. Calbinyà és, per tant, un poble arrecherat en què –malgrat l'altitud i les inclemències climatològiques– el conreu de la vinya pràcticament no ha deixat mai d'existir. Encara avui, del poble estant, es poden distingir les feixes i els ban-

cals on en un temps no gaire llunyà la verdor dels pàmpons devia setinar la terra rogenca d'aquells cims amb la seva intensitat característica.

Mentre pujo per la carretera, estreta i tortuosa, però ben asfaltada, que s'enfila de la Seu d'Urgell a Calbinyà –1.013 metres d'altitud–, puc fer extenses i plaents llambregades a la ribera de la Seu que, solcada pel Segre, ofereix una estampa de colors, vius i lluminosos, que van del verd llampant de les hortes i els prats, a la blancor diamantina de la neu que esmalta com una ceràmica immensa la carena del Cadí. Calbinyà se situa exactament a

la ribera esquerra de la Valira, en una cruïlla d'antics camins, alguns dels quals avui només són transitables amb un 4x4. El camí que anava a la Seu és la carretera asfaltada per on ara vaig ascendint. A part d'aquest camí, hi ha el d'Anserall, que va a parar a la carretera d'Andorra i el que duu a Sant Andreu de Calbinyà.

En arribar al poble, la seva orientació fa que la ribera de la Seu deixi pas a la vall que el Segre i la Valira agombolen en direcció a Castellciutat. Una vall també verda, ampla, envoltada de turons suaument ondulats i amb els marges dels prats tot just delimitats per rengle-

MARCEL FITÉ. Coll de Nargó, 1949. Filòleg
PEP GRAELL. La Seu d'Urgell, 1975. Fotògraf

res d'arbres despullats per la fredor hivernal, que es perden en la llunyania.

Cal Serni és una de les primeres cases habitades que es troben en arribar al poble. Un rètol indica l'aparcament de la casa i, un altre, l'entrada de l'establiment on fa vida la família que l'habita i, per tant, el manté obert: la família Troguet-Pal. Són uns rètols que s'agraeixen –sobretot en un país tan gasiú a l'hora de posar-ne per allò del 'tothom ja sap on és', però que en aquest cas gairebé no caldrien: tan bon punt s'arriba a can Serni hi ha un magnífic itinerari que permet descobrir la ruta de l'artesanía rural del Pirineu, construït mitjançant quadres murals, i imatges de fang i de ferro forjat que combinen la tradició de les feines de pagès i de muntanya amb l'estil i el llenguatge artístic més moderns i actuals. Aquest itinerari, a més de servir per a guiar el

viatger, constitueix una excel·lent carta de presentació del que trobarem a l'interior de l'establiment.

Bona matèria prima. La família Troguet-Pal de cal Serni està formada per cinc membres: la padrina Montserrat, el matrimoni Josep Maria i Dolors, i els germans Roger i Elisenda. El primer amb qui parlo és en Josep Maria. En Josep Maria Troguet Ribes va néixer a la Poble de Segur l'any 1960. «Vaig néixer a la Poble, però em vaig criar a Andorra, a la Massana. Allà hi vaig conèixer la Dolors. Aleshores jo treballava a l'administració andorrana. Els meus pares tenien el restaurant Borda Raubert. Com que al restaurant necessitaven matèries primeres, amb la Dolors vam decidir fer-nos càrrec de cal Serni. Al principi ens vam dedicar a produir abastiments. Això va voler dir que vam anar *acondicionant*

la casa. Tots els nostres esforços els vam focalitzar cap a la casa. Tant que, l'any 1992 vam decidir incorporar-nos al turisme rural. Al principi ens vam trobar amb una certa resistència familiar. La gent del poble, molta se n'havia anat a ciutat i la que hi quedava tenia la tirada a continuar marxant. Els pares no entenien que nosaltres volguéssim invertir els nostres esforços en un lloc del qual tothom se n'anava. Però nosaltres hi vèiem unes possibilitats que per a ells passaven desapercebudes: les vistes, la situació...» Li pregunto com eren, aleshores, les comunicacions. «Al principi, la carretera era sense asfaltar. Aleshores, tot era molt més difícil. Si tenies una avaria a la casa, costava molt més de reparar-la. I tingues en compte que en aquella època tot era molt millorable, les canonades, per exemple, eren de plom». El seu esforç per fer habitable i sostenible la casa

D'esquerra a dreta, l'Elisenda, la Dolors, la padrina Montserrat, el Roger i el Josep Maria a la cuina de la casa.

L'ànima dels gelats Nazario

Teresa López

La Teresa López López va néixer a la Seu d'Urgell l'any 1934. Els seus pares van ser els creadors de la firma de gelats Nazario, que ella ha continuat mantenint i que van ser els primers gelats que van arribar a la comarca. La Teresa es va casar amb en Marcelino Fernández, que s'incorporà al negoci amb un tricicle que esdevingué famós a la majoria de festes majors alturgellenques. La Teresa i el Marcelino van tenir dos fills, la Maria Teresa i el Frederic. Cap dels dos no ha continuat la professió dels seus pares. La Maria Teresa li ha donat tres néts, la Nayla i el Gonzalo, que són dentistes, i l'Adriana que, actualment, estudia a la universitat. El Frederic és pare d'un noi que es diu Jonatan i viu a Segòvia amb la seva mare.

La Teresa López és filla del mític gelater Nazario, l'home que va introduir els gelats a la Seu i a la comarca de l'Alt Urgell. «El meu pare va venir de Cantàbria. Era d'un poble amb moltes vaques –i per tant amb molta producció de llet– i es dedicava a vendre gelats. Anava a Santander, a Palència... Va ser sempre un home molt inquiet. Fins i tot se'n va anar a Cuba abans de venir a la Seu... Quan va arribar aquí, a la Seu, va fundar la gelateria i va començar a fer gelats, a més de vendre'n», m'explica la Teresa, mentre ens prenem un suc de fruita a la terrassa del bar Canigó.

No recorda exactament quin any va venir el seu pare a viure a la Seu. «Jo sóc de l'any 34 i ja vaig néixer aquí. El meu pare devia començar a fer gelats després de la guerra». El començament no degué ser gens fàcil. El seu pare, en Nazario, «anava a peu, amb el carret, a les festes majors dels voltants. En alguns pobles, com ara Bellver, li portava un camió». Amb el pas del temps, la situació va millorar. «El meu germà Víctor i el meu difunt marit, Marcelino, es van comprar un tricicle que els permetia transportar els gelats i ja anaven a tot arreu pel seu compte. A les festes majors ja els esperava tothom: Que ve el Nazario, que ve el Nazario!»

Durant l'hivern també tenien feina. «Veníem castanyes i, a més, teníem un bombo que feia unes neules amb mel boníssimes! Les veníem a tant la tirada. Era com un sorteig. Si treies el número vint, et tocava vint neules. Però si no te'n tocava cap, el meu pare sempre en donava alguna. El meu pare es feia estimar. Era molt treballador i tothom l'apreciava molt. Els quatre fills que va tenir, jo que era la gran, en Víctor, en Fermín i la Conxita, l'adoràvem.»

Mentre parlem, passa per la vorera una coneguda de la Teresa i la saluda. «Aquesta noia –m'aclareix– és d'una casa que tenien un restaurant a Bellver. Eren els que deixaven dormir el meu pare al paller quan hi pujava a la festa major. En aquells temps, posaven els gelats en unes *ambúrries* de llauna, envoltades de gel i sal

gruixuda i ho tapaven tot amb unes planxes de suro. D'aquesta manera, els gelats es guardaven ben bé dos dies. Si se'ls acabaven, de vegades els n'enviaven amb el camió de la llet...»

Avui el tema dels gelats ha evolucionat moltíssim. «En aquell temps, només n'hi havia de vainilla, de maduixa i de xocolata. Els servíem gairebé tots en cucurulls, que aleshores en deíem *cucuruchos*, però també en veníem en forma de sandvitxos de galeta, que no eren ben bé igual que els *cortes* actuals. Actualment, al quiosc del Passeig –el quiosc de gelats Nazario és un dels llocs més populars de la Seu– hi tenim –explica satisfeta la Teresa– gelats de tota mena: de vainilla, de nata, de maduixa, de llimona, de kiwi, de nabius, de *tutti-frutti*... no ho sé, d'una vintena llarga de classes...»

El quiosc no sempre ha tingut la forma actual. «Abans del quiosc hi havia una barca on el pare venia els gelats. Em recordo que jo aleshores cuidava els germans xics. Per pujar a la barca i ajudar el pare a despatxar m'havia d'enfilar per una de les rodes de carro que hi havia al costat de la barca.»

La mare de la Teresa era tota una institució. «Es deia Conxa i ajudava el pare a fer els gelats i també a vendre'n. Era una dona neta, neta, neta. Al pare, en una ocasió, li van donar un diploma de tan net com ho tenia tot. Va morir aquí a la Seu, als 95 anys. L'àvia havia viscut fins al 100! Es veu que som de bona raça. Els oncles de Cantàbria també van viure molts anys!»

La Teresa, que és tota energia i vitalitat, no vol ni sentir a parlar de jubilar-se. «La filla voldria que me n'anés a viure a Barcelona amb ella, però jo estic bé aquí a la Seu. M'agrada de fer gelats i de vendre'n. Quan cal, tinc dues persones que m'ajuden. Faig servir la mateixa fórmula que feia servir el meu pare. Tot es basa en la qualitat dels productes. Ho poso tot de primera. Pensa que la gent té paladar. Els pots enganyar un dia, però dos, no. Si els enganyes, l'endemà ja no et tornaran. La llet és del Cadí, la nata, de la Seu. I amb això ja està tot dit. La resta

de la recepta ja és secret professional. Només et puc dir una cosa: els nostres gelats no han fet mai mal a ningú.»

La Teresa i el seu home, el Marcelino, van tenir dos fills, «una noia que es diu Maria Teresa Fernández i viu a Barcelona, on treballa d'homeòpata, i un fill que es diu Frederic, que va treballar durant un temps en un banc d'Andorra». Actualment cap dels dos fills no continua el negoci de la gelateria i si el quiosc i la resta d'activitats continuen obertes cada temporada és perquè la Teresa té la voluntat i el desig de mantenir-les en dansa. «La filla voldria que me n'anés a viure a Barcelona amb ella. Jo, però, vull continuar aquí mentre pugui.»

La Teresa és una dona lluitadora, enèrgica, encantadora. Una dona pirinenca. Les seves paraules carregades d'amabilitat, de simpatia, d'entusiasme, són el reflex, però, d'un esqueixament dissortadament molt viu a les nostres terres. Són filles de la tensió que genera l'amor a la terra, a la feina de tota una vida, a unes arrels, contraposada a l'amor que sent per la seva descendència. Per una descendència que ja no seguirà laboralment les seves passes ni les dels seus pares. «La filla voldria que me n'anés a viure a Barcelona amb ella... Té tres fills, la Nayla i el Gonzalo, que són dentistes, i l'Adriana, que encara estudia a la universitat. El noi,

en Frederic, té un fill que es diu Jonatan i viu a Segòvia, amb la seva mare.»

Quan acabem la conversa, ens acomiadem i la Teresa se'n va Seu enllà. Fa un sol de març que *llua* més que no escalfa. Un airet fred que gela la pell de la cara ens recorda que encara no ha arribat la primavera.

La serralada del Cadí, tota blanca, senyoreja majestuosa el seu mantell de guspires d'or i plata, mentre jo m'acosto al Passeig, on una colla d'homes conversen i paren el sol al voltant del brollador que hi ha al capdamunt. En arribar al lloc on la Teresa a l'estiu sol posar el seu quiosc, em vénen a la memòria els temps en què, per la festa major de Nargó esperàvem amb deler que arribés el tricicle del seu home, que es deia Marcelino, però tothom el coneixia com *lo Nazario*. En un racó remot de la memòria em ressona la frase que la Teresa m'ha dit en començar l'entrevista: «Que ve el Nazario, que ve el Nazario!» I recordo els cucurulls de vainilla, de maduixa, de xocolata que, un dia a l'any, ens portava el seu home.

«No sé si mai tornaré a trobar un gelat tan bo com em semblava que ho eren aquells», em dic mentre faig un darrer cop d'ull a les soques i les branques dels plàtans que arrenclerades s'enlairen cap al cel, com les banyes d'un ramat de cérvols grandiosos 🦌.

EL MEU GERMÀ
VÍCTOR I EL MEU
DIFUNT MARIT,
MARCELINO, ES
VAN COMPRAR
UN TRICICLE QUE
ELS PERMETIA
TRANSPORTAR ELS
GELATS I JA ANAVEN
A TOT ARREU PEL
SEU COMPTE. A LES
FESTES MAJORS
JA ELS ESPERAVA
TOTHOM: QUE VE EL
NAZARIO, QUE VE EL
NAZARIO!

”

M3

Escena de 'La Rosa de Jericó', l'any 1951. Aquests populars pastorets del dramaturg José Duró i Gili, es van representar a Berga entre els anys 1950 i 1952.

AUTOR: DESCONEGUT
PROCEDÈNCIA: FONDS DE L'AGRUPACIÓ TEATRAL LA FARSA. ARXIU COMARCAL DEL BERGUEDÀ

M4

Representació de l'obra 'El Bressol de Jesús', de Frederic Soler –Pitarra– al Teatre Patronat, l'any 1956. Des de fa més de cent anys aquest text es representa cada Nadal a la ciutat de Berga.

AUTOR: DESCONEGUT
PROCEDÈNCIA: FONDS DE L'AGRUPACIÓ TEATRAL LA FARSA. ARXIU COMARCAL DEL BERGUEDÀ

DOSSIER

GENT QUE VA VENIR DE FORA

CARLES PONT > COORDINACIÓ

Trasplantats en terra nova [PÀG. 36]

CARLES PONT [Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista]

D'Almeria a la mineria [PÀG. 38]

BENIGNE RAFART [Avià, 1954. Mestre de primària]

Fugint de les bombes [PÀG. 42]

CARLES GASCÓN [La Seu d'Urgell, 1970. Historiador]

Els 'gontareños' [PÀG. 46]

MARC MARTÍNEZ [Bellver, 1974. Treballador Social]

Els que van creuar l'Atlàntic [PÀG. 50]

QUIRZE GRIFELL [Berga, 1956. Professor de llengua catalana i literatura]

De la postguerra als feliços 90 [PÀG. 52]

ORIOL MERCADAL [Barcelona, 1963. Arqueòleg, paleoantropòleg i museòleg]

Els 'pantaneros' [PÀG. 56]

JORDI PASQUES I CANUT [Olina, 1964. Excursionista i escriptor]

Del 'cortijo' a la fàbrica [PÀG. 60]

MERITXELL PRAT [Bagà, 1988. Periodista]

De Lleó a la Vansa [PÀG. 64]

PEP GRAELL [La Seu d'Urgell, 1975. Periodista i fotògraf]

Un més a la família [PÀG. 68]

MIQUEL SPA [Mataró, 1971. Periodista]

Els que van venir del nord [PÀG. 71]

GUILLEM LLUCH [Barcelona, 1986. Periodista]

De la seca i de la meca [PÀG. 74]

ESTHER JOVER [Barcelona, 1980. Periodista]

En Joan Alves fent de mosso de pagès a Talló.

Trasplantats en terra nova

Carles Pont > TEXT

Ha de ser difícil moure's de casa, de poble i d'entorn familiar. En definitiva, del que ara en diuen la zona de confort. La gent, empesa per la necessitat, viatja amunt i avall per cercar una vida millor que la que té on ha nascut. Això passava fa anys i s'esdevé avui arreu del món. No és senzill conèixer com una persona se sent acollida en una terra nova, però imaginem que es deu apropar al que li passa a una planta quan la trasplantes de test o a l'enciam quan es treu del planter i es deixa sol al bell mig del solc per tal que prengui dimensió. Els primers dies després del canvi, els jardiniers tenen cura especial d'aquestes plantes, les reguen més, hi posen una mica d'adob, vigilen les plagues... La gent que emigra, en canvi, es troben en terra desconeguda sense les manyagues que fan els hortolans als seus cultius. Persones desorientades, esporuguides, sovint sense suport familiar, amb una llengua que els resulta estranya, una feina nova i molts interrogants per contestar.

És per tot això que hem volgut apropar-nos a tots aquells ciutadans que van venir fa anys però que ja han arrelat a les nostres comarques. Volem saber com van ser rebuts, què els va sorprendre, per què han tingut interès en quedar-se. A les nostres comarques, com a gran part de Catalunya, les onades migratòries més

fortes van esdevenir-se entre els anys 50 i 70 del segle passat. A l'Alt Urgell, al Berguedà i a la Cerdanya hi arribava gent d'arreu d'Espanya, especialment, d'Andalusia, Extremadura, però també de les dues Castelles, Múrcia o Galícia. El primer reportatge que ens ho explica és el del Benigne Rafart, que detalla com alguns ciutadans dels poblets d'Almeria van venir al Berguedà a treballar a la mina. O el text del Marc Martínez, que tracta dels habitants del poble de Gontar, a Albacete, que van instal·lar-se a Bellver per treballar als anys seixanta en el que donava feina al poble, la fusta del bosc. També per raons de treball van venir la família de l'Esperanza Palomo, que encara recorda com el dia de Tots Sants va deixar el poble malagueny de Riogordo per fer cap a la colònia de Cal Riera a Puig-reig. Ella, que tenia dotze anys, ha explicat tot el periple del viatge, l'arribada i l'arrelament a la Meritxell Prat.

El Manuel Campillo també va venir amb la família d'Andalusia per treballar a Urtx, primer, i a Bolvir i Puigcerdà, més tard: «Amb una mà al davant i l'altra al darrere». L'Oriol Mercadal ens relata la seva història i la de la seva dona, l'Eugenia Quintana.

A Oliana van duplicar la població entre els anys 40 i 50 del segle passat, gràcies als *pantaneros*, treballadors, sobretot, de Múrcia i Almeria que van arribar-hi per

contribuir a la construcció del pantà. A l'Alt Urgell també hi va arribar fugint de les bombes que queien a les muntanyes del Matarranya la Pilar i la seva família, que es van establir a la Seu. La història és digna d'una novel·la i ens la revela amb pèls i senyals el Carles Gascón.

A les comarques de l'àmbit d'aquesta revista, cap als anys vuitanta i noranta, van fer-hi cap ciutadans que volien establir-se a pagès, el que mal anomenem *neorurals*. Molts van ajudar a recuperar pobles sencers. El Guillem Lluch ha parlat amb persones que venien de ciutats del centre d'Europa, sobretot alemanys, que es van establir a Argestugues o a Músser. Qui també ha lluitat sempre per viure a muntanya és la Lina Sevillano, que malgrat néixer a la ciutat de Lleó i passar per Vilafranca del Penedès i el Montseny, va acabar trobant a la Vall de la Vansa el seu racó per viure.

A pagès també hi faltava molta mà d'obra. Durant uns anys, sobretot a mitjans dels vuitanta i, sobretot, als anys noranta, van venir portuguesos i gallecs a fer de mossos en masades d'arreu. És l'exemple del Joan Alves, fill de Ribeira de Pena, un poble a tocar

de Porto, i que va arribar el sis d'agost a la casa de la Renda de Talló, on encara hi treballa. Li ha confessat al Miquel Spa que el dia d'arribada «és important, un dia de canvi de feina, de casa i de vida... Un dia que no s'oblida mai.»

Al tombant de segle la gent que ha vingut de fora provenen, especialment, de Llatinoamèrica. En Quirze Grifell ha anat a trobar el testimoni de diferents famílies que s'han integrat a Berga i a diferents pobles del Berguedà després de creuar l'Atlàntic.

Finalment, també hem volgut retratar la forta immigració que ha rebut el Principat d'Andorra, un país on molts dels seus habitants són forans i on alguns habitants de les nostres comarques hi han fet arrels. Hauríem volgut tenir moltes més planes per poder explicar totes les històries de vida que ens han quedat al calaix. Tot i això, en els propers números d'aquesta mateixa revista tindrem oportunitat de continuar parlant amb els ciutadans que, tot i haver fet cap aquí des de molt lluny, han incorporat en el seu univers visual i sentimental les muntanyes del Cadí i del Pedraforca 🌲.

Moltes persones vingudes de fora van trobar la seva primera feina a les mines del Berguedà // FOTO: Josep Baraut.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Foto Luigi.

Fugint de les bombes

LA PILAR GASCÓN VA VEURE ARRIBAR LA GUERRA A LES RIBES DEL MATARRANYA QUAN NOMÉS TENIA SET ANYS I VA INICIAR UN LLARG PERIPLE QUE LA VA PORTAR AL PIRINEU

Carles Gascón > TEXT

Hi ha moments de la infantesa que queden gravats a l'ànima i, de tant en tant, retornen a la memòria acompanyats d'un lleuger estremiment de la pell. En el meu cas, em recordo amb dotze anys, dins d'un Renault 5 de color verd, matrícula d'Andorra, travessant un paisatge dur, de tons ocres, esquitxat de rengs d'ametllers i d'oliveres, amb la meua tieta al volant que cantava cançons que parlaven d'una guerra passada, la qual, per algun motiu que jo desconeixia, es feia molt present en aquells paratges. Els grans en parlaven amb mitges veus i amb la boca ben petita, quan es pensaven que els petits no els escoltàvem.

Sense perdre mai el somriure ni el seu bon humor, la tia Pilar fou la primera persona adulta que em parlà obertament d'aquella guerra que ella havia viscut, amb una barreja de records i d'històries molt sentides que m'ensenyaven com en són de cruels les guerres, i com va patir-la la meua família.

Onze del Matarranya. La Pilar Gascón havia nascut a la Vall del Tormo, al cor d'allò que avui en diuen comarca del Matarranya i que aleshores en deien «*partido de Alcañiz*», el dia del Pilar de 1930, a l'hora de la missa major: «això va ser una sort», remarca ella, «perquè m'anaven a posar Leoncia i no van tenir

més remei que posar-me Pilar». Filla de Miguel Gascón i d'Esperança Caminals, la Pilar fou la setena d'onze germans, o millor dit, la vuitena de dotze, ja que el primer havia mort als tres mesos de néixer. La Francisca, l'Aurora, la Casimira, la Miguela, l'Àngel i el Miguel eren els seus germans grans, i encara en naixerien quatre més darrere seu. El pare era tractant de bestiar, molt fi en el seu ofici pel que diuen, però amb un mal geni cèlebre per tota la rodalia; tan bèsties com persones tremolaven al seu pas. Sovint marxava del poble seguint el rastre de fires i mercats que l'havien portat fins a Salàs de Pallars.

La germana gran, la Francisca, havia anat a servir a Barcelona abans que nasqués la Pilar. S'estava al barri del Clot, a casa d'uns parents rics, naturals d'Hijar, que havien fet fortuna i que havien adquirit pisos i propietats a la Ciutat Comtal. Prop de casa dels Carceller, que així es deien els amos de la Francisca, hi tenien la parada el Joan i el Manel Flotats, dos germans de la Seu d'Urgell que baixaven a Barcelona a diari per compte d'una empresa de transports. El Joan i la Francisca

es van enamorar i, contra l'opinió del pare d'ella, van pujar a viure a la Seu. L'Aurora, la segona germana, va substituir la Francisca com a minyona a cal Carceller,

però quan va néixer el Joan, el fill de la germana gran, se'n va pujar també a la Seu a servir a una altra casa i, de pas, a ajudar a sa germana. Allà l'Aurora va conèixer el Pep Núñez, de cal Ritasa, l'amo de l'única tintoreria que hi havia aleshores en tota la població, i es van casar. En quedar l'Aurora en estat, va pujar la tercera germana, la Casimira, que va quedar-se a treballar a la tintoreria amb l'Aurora i el Pep.

En començar la Guerra Civil, la Vall del Tormo va quedar en zona republicana, dins de l'àmbit del Consell de Defensa de l'Aragó, sota la influència majoritària dels anarquistes de la CNT. Els milicians anarquistes controlaven tota la comarca i pujaven de tant en tant a fer els seus mítings al poble. La Pilar baixava tot sovint a peu fins a Calaceit, acompanyant la seva mare. Caminaven els dotze quilòmetres que hi havia des del poble per vendre ous a un famós hostel de la població, i tornaven a pujar amb carn i arengades, que compraven a la carnisseria d'uns amics de la família. El tio Vicent i la tia Batista, els amos de la carnisseria de Calaceit, tenien un fill i una filla. La nena, de la mateixa edat que la Pilar, va morir atropellada per un camió dels milicians i, davant el trastorn que això va suposar, el Vicent va demanar al pare de la Pilar que la deixés viure una temporada a casa seva per omplir el buit i ajudar la mare a recuperar-se de la pèrdua. Així ho van acordar. La Pilar

La Pilar Gascón el dia de la seva primera comunió a l'*Auxilio Social* de la Seu d'Urgell. Any 1939.

PROCEDÈNCIA: Col·lecció família Gascón Chopo.

va baixar a viure a Calaceit i encara va poder anar un temps a estudi, poc, perquè estava a punt de començar l'ofensiva franquista sobre l'Aragó.

Uns diners que ja no valien res. A finals de març de 1938, quan els projectils de les tropes italianes ja explotaven als afores de Calaceit, el Vicent i la Batista, com molts altres veïns, van carregar un carro amb tot allò que van poder, van lligar al darrere el seu ramat de cabres, i van fugir en direcció als masos que hi havia als afores del poble. Des d'allà van seguir cap al riu Algars i cap a Catalunya. A Caseres, el primer poble català, el Vicent va vendre les cabres a canvi d'uns diners «que ja no valien res», i van continuar fugint de la guerra, junt amb els soldats d'un exèrcit republicà en desbandada i llargues corrues de refugiats. Viatjaven de nit i dormien de dia, a sota dels avellaners, per evitar l'atac de l'aviació franquista. Havien d'intercanviar les seves migrades pertinences per menjar, i quan ja no hi havia res més, es menjaven les garrofes del bestiar. Final-

ment, seguint les columnes d'evacuats, van arribar a Móra d'Ebre i van travessar el gran pont de ferro que creuava el riu, cap a la relativa seguretat que els donava la riba esquerra de l'Ebre.

El tinent coronel Modesto, ja reconegut aleshores com un dels militars més competents al servei de la República, havia deixat el sector de Móra a mans de Karol Swierczewski, més conegut com a general Walter, un comunista polonès, bregat en les Brigades Internacionals, que havia d'estabilitzar el front a la riba esquerra de l'Ebre i, si així ho creia convenient, volar el pont de Móra. El 3 d'abril, amb les tropes franquistes gairebé a tocar i enmig dels atacs constants de la seva aviació, el pont va volar fet miques. Enmig de la confusió que va generar l'explosió, la Pilar, es va separar del seu grup i va fugir corrents, morta de por: «ja mai més no he anat a veure els focs artificials o els toros de foc, de la por que vaig agafar a l'espetec de les bombes». Durant tres dies va vagar perduda, desesperada, mirant de trobar el Vicent i la Batista que també la bus-

caven sense èxit. Però, com són les coses! En una trinxera a primera línia de l'Ebre la va trobar el Fermín, un cosí germà del poble, que feia de soldat. «Em va trobar morta de gana i de set. Tenia uns mocs secs a la cara i les trenes amassades amb fang i palla». El cosí Fermín portava la cantimplora buida però li va donar una taronja, «que em vaig menjar amb pela i tot». La va amagar en un ribàs, li va posar un bastó a la boca perquè l'esclafit de les bombes no li rebentés les orelles, i li va manar que no es mogués d'allà, que aviat tornaria a buscar-la. Ell va marxar i, tot i que ja no va poder tornar, va enviar una ambulància per treure-la d'allà.

La van portar a un hospital a Sant Sadurní d'Anoia, on va estar-s'hi uns dies, i d'allà la van enviar a Santa Coloma de Farners, a un hospital de l'Assistència Social republicana situat a un balneari dels afores de la població, on hi havia altres criatures desplaçades, malalts i ferits de guerra. Allà recorda la Pilar que la van cuidar molt. Li donaven xocolata i fins i tot plàtans, «i em van banyar en una banyera, que no n'havia vist mai cap». Mentrestant, el Vicent i la Batista de Calaceit no havien defallit en la seva recerca i, finalment, li van trobar la pista. Però quan van poder anar a Santa Coloma amb la voluntat d'endur-se-la, no la van poder treure perquè enlloc no constava com a familiar seva. A través de la Creu Roja van buscar la seva família, de la qual ella n'havia donat raó, i van trobar que tenia tres germanes a la Seu d'Urgell, aleshores encara en zona republicana. Això va ser quan ja l'havien inclòs amb un grup de nens i nenes per evacuar-la cap a Bèlgica, pocs dies abans d'agafar el tren cap a l'estranger. Des de l'hospital de Santa Coloma de Farners van avisar les germanes de la Seu i la va anar a recollir la Casimira. De Santa Coloma van baixar fins a Barcelona, on

Els petits de la família Gascón amb els seus pares davant de casa seva a la Vall del Tormo, cap a 1950. D'esquerra a dreta: Salvador Gascón, Pilar Gascón, Benito Gascón, Miguel Gascón i Esperança Caminals amb José Manuel Gascón // PROCEDÈNCIA: Col·lecció família Gascón Chopo.

Els 'gontareños'

A PARTIR DE MITJANS DELS 40 A BELLVER S'HI COMENCEN A ESCOLTAR NOMS COM CINFUROSA, PRIMITIVO O FELICÍSIMA; EREN FILLS DE GÓNTAR I VENIEN PER TREBALLAR AL BOSC

Marc Martínez > TEXT // Xavi Llongueras > FOTOGRAFIA

Encara avui, a Bellver, quan algú anomena cognoms com Chinchilla, Punzano, Giménez, Ramos i altres, hom sap que aquests tenen a veure amb un origen comú, una comunitat que des de mitjans dels anys 40 i fins a finals de la dècada dels 60, va deixar una petjada al poble prou important. Era la gent que havia vingut de Góntar, un poble de la província d'Albacete.

«Els dos o tres primers cops que tornava a Góntar, després de treballar uns mesos a Bellver, quan m'acostava, ja fora de Catalunya, pensava que arribava a la meua terra. De seguida, però, això va canviar i era quan feia el trajecte a la inversa i quan ja sentia parlar el català, respirava tranquil i em deia: ja has arribat a casa». Ho explica Máximo Punzano Plasencia en un castellà propi del seu poble d'origen i inconfusible avui per a molts bellverencs. Malgrat sentir-se català «com el que més» no ha gosat canviar d'idioma i continua expressant-se en la llengua materna.

El Máximo va néixer l'any 1936 a Góntar, la mateixa localitat on també nasqué la Ramona Martínez Gil, aquesta l'any 1930. Ambdós han format part d'un conjunt ben ampli de persones del sud d'Espanya que a partir de la segona meitat dels anys 40 van de-

cidir cercar un futur millor i optaren per emigrar, tot abandonant el lloc on passaren la seva infantesa.

Góntar es un petit llogaret ubicat a la serra del Segura, que tot i formar part de la província d'Albacete també està molt a prop de la província de Jaén. Les seves cases són petites, no hi ha cap edifici que desentoni i del turisme de masses no n'han sentit parlar mai. Està a 950 metres d'altitud i és envoltat de la típica vegetació de bosc mediterrani, d'horts i d'arbres fruiters. El seu aspecte és absolutament rural.

Els boscos necessitaven mà d'obra.

Aquesta petita localitat va patir, quan va acabar la Guerra Civil, i sobretot a partir dels anys 50, un èxode de molts dels seus habitants. Aquests escapaven d'un futur incert. En aquells moments a Góntar —com a molts pobles d'Andalusia o Castella la Mancha i altres— la propietat de la terra estava en mans de molt poques persones, no hi havia indústria i els pocs recursos de què disposaven els veïns, «cuatro bancales...» no donaven per viure. Què havien de fer? Anar allà on podien guanyar-se la vida. En aquells anys va coincidir que els boscos pirinencs necessitaven mà d'obra per poder gestionar l'explotació

de la fusta, que iniciava un creixement espectacular; eren les famoses subhastes de fustes, la posada en marxa també de les serradores industrialitzades... i els gontareños van veure al Pirineu català una escletxa de llum, un lloc on es podien arrelar.

Així va ser, doncs, que de sobte i amb una xarxa de suport mutu entre els veïns de Góntar, Bellver es va omplir de gontareños: «quan arribava un i l'empresari li deia que necessitava gent, cridàvem a parents o amics perquè vinguessin» diu la Ramona, casada amb el Pedro Guerrero Punzano. El Pedro, avui ja molt gran, va ser un dels primers en arribar a Bellver —sembla però, que els primers a instal·lar-se serien els Chinchilla— i com els altres va procurar que els seus paisanos tinguessin feina. D'aquesta manera, per tant, en poc temps Bellver es va anar omplint d'aquella gent que venia de la serra del Segura i que des d'aleshores i fins avui han format part de la identitat del municipi. No hi havia veí de Bellver que no hagués sentit parlar de «la Fuente del Olivarico, de las casas de abajo, del Collao, o de los mejores higos y las nueces más buenas del mundo...». Tot això era Góntar.

El cas de la Ramona Martínez o el del Máximo són força exemplificadors de com va anar aquest èxode. La Ramona, era filla del que aquí equivaldria a mossos d'una casa de pagès, però que en el seu cas en comptes d'una gran

La Ramona Martínez.

masia era un *cortijo*. Acabada la Guerra Civil els mateixos amos d'aquest *cortijo* els hi van dir: «us deixem estar només fins que s'acabi la collita...». L'escenari era desolador i a proposta del seu home, van decidir emprendre el camí cap a Bellver. El Pedro ja ha havia vingut en altres ocasions a treballar a la Cerdanya. De fet, la primera vegada, ho va fer acompanyat d'un seu tiet també de Góntar, el *tío* Andrés. Quan parles

amb gent de Góntar, pràcticament tots acaben sent família. Amb el *tío* Andrés van anar esquivant a la Guàrdia Civil i aconseguiren arribar per la muntanya. La Ramona també recorda com el Pedro li havia explicat que els primers cops que havia vingut, ho havia fet travessant el Cadí. El seu home, aquí, va començar a treballar en una pedrera i ràpidament va passar a arrossegar fusta amb els matxos a la serradora la Macer.

Moltes de les persones de Góntar sempre han recordat les dificultats que tenien per poder arribar de forma clandestina al seu destí. Si no disposaves de cartes de recomanació per empresaris o altres avaladors del lloc on et dirigies «et tancaven a la presó». Això ho té molt clar la Ramona quan explica com va arribar la primera vegada: «A Barcelona, a l'estació, vam baixar del tren i ja estava allà la policia, esperant-nos per portar-nos a la presó, i jo venia amb dos fills, la petita tenia només 7 mesos! Era cap a l'any 1953... Ens van portar a un furgó, però va venir el meu home, que ens esperava amb els permisos, i va fer que no ens portessin cap a Montjuïc...»

No tot van ser flors i violes. La Ramona la té ben present la primera vegada que va arribar a Bellver: «Era un 22 de febrer, estava tot nevat, va venir el *tío* Francisco a buscar-nos, vam arribar amb el tren a l'estació d'Alp i cap a Bellver! Vam anar a viure a una casa molt petita que el meu home ja havia agafat». La Ramona no pot estar-se d'explicar una anècdota que li va quedar gravada per sempre: «Aquests veïns que tenim aquí davant, els de cal Biel, el dia que vaig arribar em van dir: tens llet pels teus fills tots els dies que vulguis, no pateixis pels diners...». Tenien vaques i li van posar a disposició tota la llet que necessités i això, evidentment, li va tocar el cor. Els primers dies, però, no deixava de lamentar-se: «Jo li anava dient al meu home: *'hemos salido de un abujero para meternos en otro...'* Però poc a poc em vaig anar acostumant i a estar contenta.»

Ella va anar fent feines de neteja per diverses cases, a collir patates pels pagesos i també va treballar, primer a l'escorxador «pelant tripes: de l'aigua bullent a la freda...» i després a l'antiga fàbrica d'embotits que hi va haver durant molts anys a Bellver, els de ca l'Obach.

A dalt, un grup de gent de Góntar als voltants de Bellver de Cerdanya; la Ramona Martínez és la de l'esquerra. Anys 60. A sota, amb les seves netes, la Mari i la Mercè al mirador de Pendís, al voltant de 1974 // PROCEDÈNCIA: Família Martínez.

De la postguerra als felïços 90

A UNS ELS VAN MOURE LA FAM, DES D'ANDALUCIA I AMB EL SEVILLANO; ALS ALTRES, GALLECS D'ORIGEN, LES PERSPECTIVES DE MILLORA QUE OFERIA ALESHORES LA CONSTRUCCIÓ

Oriol Mercadal > TEXT // Emili Giménez > FOTOGRAFIA

El Manuel Campillo Ollera –erròniament Joyera al padró de 1950– i l'Eugenia Quintana Rodríguez, originaris del mateix poble andalús, van fer cap a Cerdanya en tren, cada un per la seva banda i sense haver-se conegut, a les dècades dels quaranta i seixanta del segle XX respectivament. Per la seva part, l'Eusebio Sanmamed Fernández i la Dominga Gómez Feijoo van arribar des de Galícia junts, a la fi dels vuitanta, a Puigcerdà, en un Renault 5 vermell i complida la vintena d'anys, atrets pel boom de la construcció. Objectius semblants, temps i situacions del tot diferents.

Viatjar per sobreviure. El Manuel baixà a l'estació d'Urtx sent un infant, amb els seus pares –Reinaldo i Victoria– i ger-

mans –Ezequiel, Felisa, Felipe, Carmen i Ángeles–, «amb una mà al davant i l'altra al darrere» –especifica l'Eugenia, la seva dona–. Venia de Ventorros de Balerna, un poble que curiosament pertany a dos municipis de dues províncies: els de Loja (Granada) i Iznájar (Còrdova). A mitjan segle XX –com a molts altres indrets de la geografia espanyola– no hi havia aigua corrent, ni lavabo a les cases i ni tan sols llum als *cortijos*. Ni tampoc mestre permanent! –afegeixen els germans Quintana a l'uníson–.

Home de paraules mesurades i afaïble, el Manolo pels més propers i Manel pels catalans, era rabassut, de constitució robusta i mans afaïonades per la feina i la duresa del clima cerdà. L'Eugenia em confessa que la família del seu home va passar gana, a diferència d'ells, perquè el seu padrí era peó caminaire, amb un sou fix i sabia llegir i escriure. A Urtx, el Manel feia de vailet, guardava les vaques i quan anava a Puigcerdà ho havia de fer a peu. Ella m'explica l'anècdota que una nit el nano sentí la necessitat d'anar de ventre, però com havia de sortir a l'era, fosca com la gola d'un llop, preferí fer-s'ho al jaç. Els Campillo Ollera marxaren a viure a Bolvir, a ca la Manela, i anà a estudi fins als dotze anys. Amb la primera joventut començà de manobra, a Puigcerdà, en la remodelació dels escolapis i futura construcció de

l'IES Pere Borrell, de l'hotel Sala i de la benzinera Bertran, i posteriorment, de paleta, com a oficial de primera. Treballà dinou anys al costat francès «com molta altra gent d'aquest costat aleshores», sobretot amb el Durban de Sallagosa. I de desembre a abril, quan s'aturava la construcció, tan aviat ho feia a les pistes d'esquí de Portè com en algun mas. En néixer el seu segon fill, l'Enrique, el 1973, va decidir treballar a l'altre costat de la ratlla, i amb els anys ho féu a càrrec de l'Isern de Ger, de l'Antuana de Llivia i com a autònom. Fins que dissortadament una maleïda malaltia degenerativa, l'esclerosi lateral amiotròfica, li començà a afectar quan ja pensava en una més que merescuda jubilació. I paradoxalment començà pel que li havia donat de menjar i permès gaudir durant les estones lliures: les mans. La seva tenacitat el portà a aprendre a treballar, a conduir i desenvolupar-se amb l'esquerra fins que la malaltia li acabà afectant la resta dels cos. Al Manel li agradava treballar l'hort i anar a ballar. De jove ho va fer molt al Salón Rosa, on conegué la seva futura muller, un dia del 1960, el primer de l'Eugenia a Cerdanya, recentment arribada de Granada amb els seus avis. I ella –diu– es va enamorar «bojament.»

Del seu poble, havien vingut prèviament el José Ruiz, el Rubio, i l'Antonia la Yesera, així com el primer de la família Quintana, el seu germà Paco, amb catorze

En Manolo Campillo treballant. Any 1962.
PROCEDÈNCIA: Família Campillo Quintana

anys, acompanyat dels oncles. La mare i els seus germans Juan i Isidoro ho van fer el 1962, des de Còrdova. Una família i l'altra viatjaren amb el Sevillano, un tren nocturn de divuit cotxes, on tothom dormia assegut, que trigava fins a disset hores en arribar a Barcelona, a l'estació de França. La gent saltava a airejar-se, a pixar o a fer un cafè i tornava a pujar. A més, el canvi era constant perquè la xarxa només estava electrificada fins a Tarragona. Seients de fusta, maletes de cartró i carmanyoles amb menjar fred dibuixaven les escenes. I les finestres ben obertes per mitigar la calor i la ferum d'uns viatgers amb els rostres ennegrits pel fum. Tanmateix, fou el tren de l'esperança, aquell que apropà milers d'andalusos a la recerca d'oportunitats.

En arribar no entenien res del que parlaven entre si els estadants. Ara, malgrat que mai s'ha vist amb cor de parlar-lo i que conserva un marcat accent andalús, l'Eugenia entén i llegeix el català. A diferència seva, el Manolo, ho feia amb fluïdesa i naturalitat i «curiosament li parlava en català als seus germans Carmen i Felipe i amb la resta de la família ho feia en castellà.»

En els primers temps, els Quintana Rodríguez van viure a la caseta dels peons caminaires de Bolvir, el 1963 en una habitació de la parada dels taxis a

Puigcerdà i posteriorment al mas de la Pedregosa, on encara s'està el Juan. En casar-se, l'Eugenia se'n va anar a viure, de lloguer, a la torre el Regulador, una bonica finca de l'any 1900 situada a la baixada de Bourg-Madame. En Manel i els seus pares ja hi eren allà des del 1966, a tocar de la torre Solsona i l'actual mas dels Vidal Quadres, envoltada d'horts i camps. Van viure amb els seus dos fills, en Jordi –avui arqueòleg– i el Quique –conductor de maquinària de la construcció– i vers el 1990 van comprar el pis on viu ella actualment.

El Juan va començar a treballar el 1967 pels Carulla, propietaris de la granja de porcs de la Pedregosa, i a la gravera d'en Ribot. M'explica que l'any que ho va fer pel Refilat de Bolvir duia el vi a les monges del convent de clausura, una bóta de pell d'uns 60 litres, carregada a l'esquena, i un embut a l'altra mà. Només hi podia entrar un home, acompanyat d'una germana al davant, amb un fanalet, i una altra al darrere, tapades fins a les orelles. Baixaven al pati, l'entraven i l'abocaven en un bocoi.

A la recerca d'El Dorado. L'Eusebio Sanmamed treballava a Galícia en una empresa estatal de senyalització de carreteres, però el sou era baix i la feina escassejava i decidí provar sort a Ca-

talunya. El gener de 1988 s'havia casat amb la Domi, al poble de Montes, municipi de Cualedro, Ourense, i un mes després agafaven els trastos i cap a Puigcerdà! Fou la seva lluna de mel –ens diu la Domi–. Van venir perquè el seu home tenia parents a Llúvia i a la Vila, alguns dels quals havien viatjat arran de la construcció del túnel del Cadí. Després d'un curt retorn a Galícia pel Nadal i una proposta de treball al País Basc, rebutjada, a l'inici de 1989 tornaren per quedar-se. Una germana de la Domi, la Carmen, treballava a Vigo, però com els sous eren molt baixos va decidir venir la Pasqua del mateix any, i la petita, l'Elisa, aprofitava els estius per treballar a La Llaminera. «La meitat del meu poble i de Verín està aquí; bé, estava, perquè la crisi ha fet tornar a molta gent», recalca riallera la Domi. La seva idea original no era la de quedar-se i de fet l'Eusebio encara somia amb la caseta i l'hort del poble tot esperant la jubilació, però ella diu que s'hi troben molt bé, la feina ha anat sortint i la vida els ha ensenyat que tot dona tantes voltes...! I és que quan són a Puigcerdà ella s'enyora de Galícia i quan són al poble ho fa de Cerdanya.

L'Eusebio ha treballat per a tres empresaris, «amb un andalús, un gal·lec i ara un català». La Domi començà treballant

A l'esquerra, en Manolo, l'Eugenia, en Jordi i la Roser Gurrera, l'any 1969. A la dreta, la Francisca Rodríguez, mare de l'Eugenia, treballant a l'hotel Montserrat.

PROCEDÈNCIA: Família Campillo Quintana.

Els 'pantaneros'

LA VILA D'OLIANA, DEDICADA A L'AGRICULTURA I A L'HOSTALERIA, VA VEURE DE COP I VOLTA QUE COMENÇAVA A ARRIBAR GENT D'ARREU D'ESPANYA A TREBALLAR A LES OBRES DEL PANTÀ

Jordi Pasques i Canut > TEXT I FOTOGRAFIA

La construcció, a mitjan segle passat, de la presa d'Oliana, en el riu Segre, a l'indret del grau d'Oliana, va suposar l'arribada, a la segona vila més gran de l'Alt Urgell, de molts treballadors provinents de regions d'Espanya on el treball en el sector industrial era escàs, obligant moltes famílies a marxar cap a altres indrets o a l'estranger. El projecte inicial, de 1935, no es va poder realitzar degut a la guerra civil i les obres de la presa van començar—amb projecte d'emplaçament modificat—l'any 1943 i van acabar el 1956, any en què la presa comença a regular el Segre per tal de poder tenir aigua reservada destinada als regants del canal d'Urgell i també per a la producció d'energia elèctrica a la central hidroelèctrica situada al peu de presa, al marge esquerre, en terme d'Oliana. El marge dret, pertany al municipi de Peramola i la cua de l'embassament, més amunt dels estrets de la Garanta i del Esplovins—els dos situats sota les aigües—, ocupa per cada costat terme de Coll de Nargó, fins més amunt del pont d'Espia, on troba a l'esquerra hidrogràfica el terme de Fígols i Alinyà i a la dreta el d'Organyà.

La inauguració oficial del pantà d'Oliana i la central va tenir lloc el dia 30 de juny de 1959, amb la vinguda del cap d'Estat, Francisco

Franco i la benedicció del bisbe d'Urgell, monsenyor Ramon Iglesias Navarri. Hi ha les imatges documentals, ja històriques, del NODO, que així ens ho mostren.

La vila d'Oliana, dedicada fins aleshores a l'agricultura i als pocs serveis d'allotjament i hostaleria degut a ser pas obligat en el camí de Lleida o de Barcelona cap la Seu d'Urgell i Andorra, va veure com de cop i volta començava a arribar gent a treballar a les obres del pantà. La primera empresa concessionària de l'Estat, va ser TERMAC, que inicià el 1943 les obres primerenques de sanejament i fonamentació. Poc va durar la seva comesa, en veure's afectada per un plet amb la companyia Fuerzas Hidroeléctricas del Segre, S.A. fundada l'abril de 1945 pels germans Gomis Cornet, de Manresa, que ja tenien una central a Monistrol de Montserrat. Els Gomis van proposar pagar l'obra del central i l'Estat, després de tres anys de tenir l'obra de la presa gairebé parada, va anular la concessió a TERMAC i adjudicà la construcció de la presa i de la central a FHSEGRE, adjudicant-li també l'explotació del salt de peu de presa, és a dir, l'ús de l'aigua del pantà per produir energia elèctrica durant un període

de 99 anys, al termini del qual l'Estat passarà a ser propietari de la central. Cal fer aquest incís, perquè ben sovint es confon la presa amb la central i són dos propietats diferents a hores d'ara. La presa i l'aigua embassada és de l'Estat i la central és actualment d'ENDESA, després d'adquirir FECSA, empresa que a la vegada va entrar a FHSEGRE el 1984, per adquirir-la del tot el 1988.

Augmenta la població d'Oliana. L'arribada dels *pantaneros*, com se'ls va anomenar des del primer moment per referir-se a tots els que vingueren a treballar, sols o amb família, va representar per Oliana un impuls econòmic i social extraordinari. La població, que l'any 1940 era de poc més de 1.000 habitants, es va veure incrementada a mesura que les obres anaven endavant. El 1945 Oliana tenia 1.137 habitants. El 1950, amb la presa a un quart de la seva alçada, 1.793 i quan l'obra estava a ple ritme, el 1955, s'assoleix la xifra de 2.324 habitants. En deu anys, per tant, la població d'Oliana es duplica. L'any 1960, passa a 1.377 habitants, quan ja han marxat del poble gairebé els més de 1.300 treballadors en plantilla. El màxim poblacional de 1955, tindrà un segon increment 25 anys més tard, quan el 1980 Oliana assoleix els 2.104 habitants, motivat per la mà d'obra que demana l'empresa local Electrodomèstics Taurus. Fundada el 1962 per Francesc Betriu i Jordi Escaler,

El Nicolàs Rodríguez vestit de soldat // PROCEDÈNCIA: Família Rodríguez Manzano.

va contribuir a fixar la població i a fer créixer la vila, donant feina a gairebé la totalitat de les famílies del poble, entre les quals hi havia, també, les dels *panteneros* que, en nombre d'una quinzena de famílies, es quedaren un cop acabada l'obra del pantà.

Les condicions laborals i de vida que trobaren els treballadors que van venir a treballar a l'obra de la presa del pantà d'Oliana, donarien per omplir un llibre. Els treballadors que arribaven sols, a guanyar-se la vida, venien majorment de regions com Andalusia i Múrcia, d'on marxaven empesos per la necessitat de trobar feina. Alguns dels que arribaren a Oliana, després de veure com tenien un sou assegurat, malgrat les dures condicions de treball, van fer venir la família al cap de mesos d'haver-se instal·lat. Així que la vila s'omplí de *panteneros* que havien de viure on trobessin lloc. Si bé els Gomis construïren una sèrie d'edi-

ficis anomenats la Colònia, a la sortida d'Oliana en direcció a la Seu, just allà on ara hi ha el parc de bombers i la deixalleria, per encabir treballadors, la majoria van haver de buscar-se altres llocs, bàsicament perquè el sou no donava per més. Van viure en cases llogades, però també en corrals, en pallers i fins i tot a la capella del sant Nom de Jesús, a peu de carretera, o a l'ermita de sant Andreu del Castell, s'hi estaven famílies que, amb uns llençols que feien de separació, a tall de paret, i unes màrfegues al terra, tenien com a mínim sostre.

Per conèixer com era el dia a dia d'una d'aquelles famílies, parlem amb Nicolàs Rodríguez Manzano, de 75 anys, que viu a Oliana. Hi arribà el 1945, amb 5 anys d'edat, juntament amb els seus pares Nicolàs i Manuela i quatre germans: Manuel, Lola, Dulce i Antonio. A Oliana naixerien després, la Victòria, el Camilo i el Julio. El pare,

fill d'Adra (Almeria) havia sentit a parlar, mentre treballava a la temporada de la taronja a València, que es començava a fer una presa a Catalunya i que donaven feina. Va arribar el 1944, just amb 44 anys d'edat, quan TERMAC iniciava les obres. En veure que a Oliana hi tindria futur, retornà a Adra a buscar la dona i els fills i amb tren van fer camí fins a Lleida. Des de Lleida fins a Oliana, ens explica el Nicolàs, van pujar a un camió carregat de patates destinades a l'aprovisionament del menjador del pantà. Tots set feren el viatge a la caixa, directament sobre les patates. A Oliana llogaren cal Metó, al carrer Major. Quan s'esdevingué el plet entre la TERMAC i l'Estat per la concessió de les obres, en aparèixer en escena Fuerzas Hidroeléctricas del Segre, el rector d'Oliana, mossèn Joaquim Borrell, va fer anar el pare del Nicolàs de mosso a Caballol de Madrona. Mossèn Joa-

El Nicolàs Rodríguez va començar a treballar al pantà d'Oliana amb tretze anys.

M5

**Grup de teatre de
la Creu Roja de
Puigcerdà en una
representació teatral
l'any 1964.**

AUTOR: FOTO TARRUELLA
PROCEDÈNCIA: FONS
TORRENT MASIP. ARXIU
COMARCAL DE LA
CERDANYA

M5

**El grup de teatre Bac de Cerdanya al final de la representació
de l'obra 'Les Arrels' al poble de Talltendre, l'estiu de 1983.**

AUTOR: DESCONEGUT
PROCEDÈNCIA: FONS RUFACA. ARXIU COMARCAL DE LA CERDANYA

PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ > COORDINACIÓ

PATRIMONI ETNOLOGIA

El miracle patriòtic [pàg. 80-81]

JOSEP CARRERAS VILÀ [Berga, 1966. Historiador de l'Art]

PATRIMONI ARQUEOLOGIA

Un casal per als barons [pàg. 82-83]

CARLES GASCÓN [La Seu d'Urgell, 1970. Historiador]

PATRIMONI HISTÒRIA

Dos assassinats a la Cerdanya [pàg. 84-85]

JOSEP CLARA [Girona, 1949. Historiador]

PATRIMONI HISTÒRIA

Els fets de Fígols de 1932 [pàg. 86-87]

MARC PONS [Berga, 1976. Historiador i antropòleg]

PATRIMONI LLENGUA

Els Pastorets d'en Pitarra [pàg. 88-89]

QUIRZE GRIFELL [Berga, 1956. Professor de llengua catalana i literatura]

El trinxat amb col porquera,
preparat per la Maria Ribot, de
Bellver // FOTO: Xavi Llongueras.

PATRIMONI GASTRONOMIA

El trinxat amb col porquera [pàg. 90-91]

MARC MARTÍNEZ [Bellver, 1974. Treballador Social]

PATRIMONI FAUNA

El llangardaix ocel·lat [pàg. 92-93]

JORDI DALMAU I AUSÀS [La Seu d'Urgell, 1972. Tècnic forestal i ornitòleg]

PATRIMONI FLORA

Les plantes crasses o suculentas [pàg. 94-95]

PERE AYMERICH [Guardiola de Berguedà, 1963. Biòleg]

Els fets de Fígols de 1932

El dia 18 de gener, a la ciutat de Berga, esclaten uns fets en el moment en el que els obrers del tèxtil es van declarar en vaga per l'incompliment salarial

La vaga sectorial es va transformar ràpidament en un atur general a tota la ciutat. No hi va haver cap incident i els obrers mai van controlar la ciutat a causa de l'acció de les forces de l'Estat i del Sometent que van acabar amb la revolta abans de l'arribada de l'exèrcit el dia 22.

L'endemà, dimarts 19 de gener, uns 800 miners de Fígols es van declarar en vaga revolucionària. Hom situa l'inici de la vaga a les 18 hores d'aquest dia amb la negació dels miners d'entrar a la mina. Aquesta declaració obeïa el patró clàssic de tots els moviments insurreccionals amb característiques semblants, així doncs proclamaren el comunisme llibertari i hissaren la bandera roja i negra que simbolitza la revolució. Els miners prengueren el control de les instal·lacions i controlaren el polvorí. Seguidament, van recollir les armes dels membres del Sometent i dels encarregats i directius de les mines. El quarter general dels revoltats es va situar a cal Quer. Es va establir un control dels accessos a la zona minera construint alguns elements defensius en previsió d'una possible repressió. La seu central del Comitè Revolucionari es va establir a Sant Corneli. Finalment, com a culminació de l'ideal de societat llibertària, la moneda fou abolida i substituïda per uns vals signats pel cap del comitè revolucionari, Manuel Prieto. La figura de Manuel Prieto va aixecar molta controvèrsia. A partir de dimecres dia

20, el moviment revolucionari pren una nova dimensió estenent-se per la conca del Llobregat fins arribar a municipis del sud del Bages. El mateix dia 20 va arribar a Fígols el delegat del Comitè Regional de la CNT per informar-se dels fets i es va reunir el Comitè Regional de la CNT a Barcelona per avisar a tots els comitès locals que estiguessin al corrent dels fets.

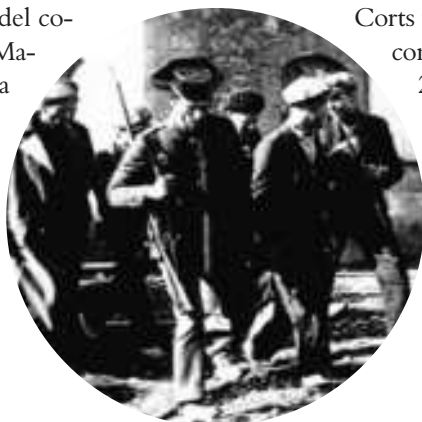
A Puig-reig no tenen un sindicat de la CNT tan fort com a Gironella, i la vaga no esdevé revolucionària però tampoc es va treballar en uns dies. A Balsareny la vaga és plenament revolucionària, es va hissar la bandera roja i negra a l'ajuntament. A Súria, Sallent i Navarcles també hi ha vaga plenament revolucionària; el dia 21 de gener la vaga continua radicalitzant-se i s'estén a Cardona.

Tot controlat, segons Azaña. Aquest mateix dia es va reunir el Parlament espanyol en sessió extraordinària per debatre el problema de Fígols. El president Manuel Azaña va declarar que la situació no era tan greu com es deia i que tot estava controlat. En aquesta reunió de Corts, a petició del diputat Sediles –Extrema Izquierda Federal–, el Govern va informar sobre els fets ocorreguts i sobre la futura repressió. Les

Corts van donar un vot de confiança al Govern per 285 vots a favor i 4 en contra. El dia 22 de gener van sortir les tropes de diversos llocs de l'Estat per

reprimir l'alçament de l'Alt Llobregat. La vaga revolucionària estava en el seu punt més àlgid, s'havia estès ja definitivament a Cardona, Sallent, Balsareny, Manresa, Berga, Gironella, Navarcles, Puig-reig i evidentment a Fígols, on encara continuava el moviment en plena efervescència. Les tropes del Segon Batalló de Caçadors –16 camions– van ocupar Sallent sense dificultat, posteriorment Navarcles, Cardona i Súria.

El darrer nucli que ens queda per analitzar –excepció feta de Fígols, o millor dit de Sant Corneli, on les tropes no hi arribaren fins al dia següent– és Berga. Un cop els militars entren a Berga la situació és de calma total, excepte a les voltes de Pau Claris número 4 on hi ha un grup d'homes atrinxerats contra l'ajuntament. Podem situar l'inici dels fets en un intent d'un guàrdia civil d'interrogar un individu que sortia de la casa. Mentre la parella de la Guàrdia Civil procedia a interrogar aquest individu i ell s'hi resistia, des d'una finestra de la casa es van llançar dos paquets de dinamita que van esclatar provocant un gran desconcert. Es van disposar a la plaça de Sant Pere les metralladores, apuntant cap a la casa tota una nit fins que els revoltats es van entregar, adonant-se que els reforços que esperaven no arribarien i que el que havien fet no tenia cap mena de futur. Una vegada entregades es va trobar a la casa un autèntic arsenal: 57 bombes casolanes fetes amb pots de llet condensada i de conserves, ferro, metxes, dinamita i quatre bombes de gran vo-

Detenció de vaguistes a Fígols.

PROCEDÈNCIA: Arxiu Manel Sistach.

lum, 30 centímetres de diàmetre, fetes amb olles i d'uns 20 quilograms de pes cadascuna.

Resolt aquest conflicte a Berga, es pot considerar que només quedava el nucli de Sant Corneli com a únic reducte dels revoltats. Les comunicacions fins a Berga, des de Manresa i Barce-

lona, ja estaven totalment restablertes.

L'ocupació de Fígols es va produir sense cap oposició el dissabte, dia 24, al migdia. Durant la nit de divendres a dissabte els miners van volar el polvorí i la majoria d'ells van fugir cap a les muntanyes. El fet és que dissabte al migdia, el nucli miner de Sant Corneli,

estava totalment ocupat per les tropes de l'exèrcit republicà.

En ocupar-se el nucli miner de Sant Corneli, en un principi es va acomiadar a tothom, i es van anar readmetent els miners en funció de la seva docilitat i de la seva productivitat. En un principi es va sotmetre a tots els obrers a un interrogatori i finalment es van practicar una vintena de detencions de forma definitiva. Moltes fàbriques van aprofitar l'avinentsa per rebaixar els salaris de forma ostensible. A Berga també es van incomplir els salaris, en tant que no es van respectar mai els acords previs a la vaga. Cal remarcar també que en molts casos la pèrdua de la feina, significava perdre la casa, que en la gran majoria dels casos –per no dir en tots– era de l'empresa. Si tenim en compte que la majoria dels treballadors eren immigrants, la situació encara era més dramàtica. Algunes famílies de Sùria i de Fígols, davant de les dificultats, van haver de tornar als seus llocs d'origen fora de Catalunya.

Com a conseqüència dels fets de la conca del Llobregat, va ser deportada una part de les persones detingudes. El vaixell presó Buenos Aires va salpar cap a Bata (Guinea Equatorial) amb 108 presos i el 5 de març va arribar a Fernando Poo –tot i que el destí inicial era Fuerteventura–.

Encara que cal veure els fets de Fígols com un element localitzat, resulta evident que els esdeveniments dels mateixos van agreujar els enfrontaments de tendències dintre de la CNT que aleshores era el sindicat dominant al Berguedà. En aquest enfrontament entre el sector més radical, encapçalat per la FAI i la facció més moderada o trentista, apareixen friccions d'anys anteriors.

A dalt, una barricada construïda pels vaguistes, probablement a Sallent. A les altres dues imatges, detenció dels vaguistes de Fígols // PROCEDÈNCIA: Arxiu Manel Sistach.

una mirada en el paisatge

ALBERT VILLARÓ TEXT

XAVI LLONGUERAS FOTOGRAFIA

El Pollegó Inferior

Per una vegada, i sense que serveixi de precedent, farem una mica de novel·la històrica, a la manera de Martí Gironell. A veure si ens en sortim, que no és tan fàcil. Recularem, per dir alguna cosa i per posar una xifra que sigui plausible, a uns cinc-cents mil anys. Podrien ser més o menys, però no ens ve d'un mil·lenni. Això era i no era quan el món era nou de trinca, per estrenar, sense consells comarcals, rotondes amb escultures, franquícies de Schlecker ni delegacions d'hisenda. El nostre protagonista és un *homo erectus* que anava amb la colla a cartografiar la Protocatalunya interior, procedent de Protosaldes i de la vall del Protollobregat. Al plantar-se, per primer cop, al protomirador del Gresolet, davant la massa colossal del Pedraforca, i, amb la solemnitat pròpia de les grans ocasions, va dir als companys que el seguien: –Hòstia, nois, mireu quin parell de pollegons!

I es va quedar ben descansat, amb la satisfacció del deure acomplert i experimentant tots plegats la dolça picoreta que acompanya als descobridors i als pioners.

Fi de la novel·la. Aquí s'acaba. No la continuaré, perquè perilla que ens empantaneguem amb anacronismes impropis. El del nom de la muntanya i el de les seves parts constitutives, per exemple. Ens diuen els etimòlegs amics que 'pollegó' és una paraula molt nostrada que, com és natural, ve del llatí. En concret, del terme *pollicōne*, que és el diminutiu de *pollex*, que és com Juli Cèsar –quan no parlava grec en la intimitat– en deia del dit polze. Un *polzet*, vaja, igual que el famós personatge del conte. Ja em direu què té a veure un polze, ni que sigui petit, amb la punxa d'una forca, que és la metàfora perfecta de la muntanya que van descobrir els nostres erectes avantpassats. Els camins de la filologia recreativa són inescrutables, misteriosos, d'una materialitat estantissa i onírica.

Però tornem al Pedraforca i als seus dos pollegons, dos. No prendrem en consideració el superior, que diuen els muntanyencs entesos que és relativament fàcil d'assolir, tot i que es recomana tenir una certa tècnica de progressió en muntanya. Sembla ser que,

ALBERT VILLARÓ. La Seu d'Urgell, 1964. Escriptor
XAVI LLONGUERAS. Terrassa, 1963. Fotògraf

malgrat la tartera feixuga i els passos aeris, a l'estiu s'omple d'excursionistes inconscients que s'atreixen a pujar-hi en xancletes al pic del migdia. Som fermes partidaris dels pollegons inferiors, de tots els pics secundaris que viuen a l'ombra dels seus germans grans, discrets i de vegades invisibles. Ens haurien d'agradar els cims secundaris, aquells que no són mai la primera opció. Passa com en la vida, que moltes vegades ens enlluerna la faramalla de la cosa oficial i no sabem veure els tresors amagats que hi ha a la vora, els aneguets lletjos que, en el fons, són cignes rutilants. Ells no tenen cap culpa de les convencions de la topologia, que prestigia sobretot les alçades absolutes i les relatives. Qui vol enfilarse només a la punta Gabarró si té al costat la Pica d'Estats? I a l'Annapurna II podent-ho fer a l'Annapurna I? Si hi ha un pollegó inferior és perquè n'hi ha un de superior, però això és segons com t'ho miris. Per documentar aquest escrit –sí, senyores i senyors, amiguets meus, encara que sembli mentida, intento documentar aquest escrit– he revisat les experiències de muntanyencs que han pujat al Pollegó Inferior. Sé positivament que jo no hi pujaré mai. La ruta, sembla, és massa exposada per al meu vertigen. Si he de grimpar, malament rai. Grimpar, potser sí. Però *desgrimpar* ja ho veig més complicat. Quedem en que no pujaré mai al Pedra-

«Som fermes partidaris dels pollegons inferiors, de tots els pics secundaris que viuen a l'ombra dels seus germans grans, discrets i de vegades invisibles. Ens haurien d'agradar els cims secundaris, aquells que no són mai la primera opció»

nir-les al Cadí, naturalment, que és una serralada omnipresent i que, ara que no ens sent ningú, pot arribar a enfarfegar. Però les bones visuals al Pedraforca no són tan fàcils de trobar: imagino baralles, enveges i qui sap si algun acte violent per assegurar-se la talaia eterna, una tomba amb vistes. No és una mala idea. Si ho van fer els nostres avantpassats de fa quatre mil anys, alguna raó poderosa tindrien. O sigui que ja ho sap, senyor notari. No cal que fem més papers. Quan arribi l'hora fatal, al dolmen de Biscarbó ja em va bé 🍀

forca. Ni al Pollegó Inferior ni al superior. Ni tan sols a l'enforcadura.

En el plec de descàrrecs, he de dir que és una muntanya que m'agrada veure-la a una certa distància. Bé, com més lluny, millor. Que no s'ho prenguin malament els amics berguedans: m'explicaré. Fa molt de temps, fent un inventari de monuments megalítics per l'Alt Urgell ens vam adonar que al sector de la serra d'Ares i als amples *pasturers* del Cantó, a les valls d'Aguilar, moltes de les cabanes de moro on reposaven aquells pastors del calcolític tenien unes esplèndides vistes al Pedraforca, que ens ensenyava els seus pollegons així que el Cadí ja no tenia capacitat geogràfica per eclipsar-lo. L'elecció de l'emplaçament de les sepultures no podia ser casual. Volien una tomba amb vistes als pollegons. És relativament fàcil te-

Tornem al Pedraforca i als seus dos pollegons, dos. No prendrem en consideració el superior, que diuen els muntanyencs entesos que és relativament fàcil d'assolir, tot i que es recomana tenir una certa tècnica de progressió en muntanya. Sembla ser que, malgrat la tartera feixuga i els passos aeris, a l'estiu s'omple d'excursionistes inconscients que s'atreveixen a pujar-hi en xanquetes al pic del migdia.

Vorejant el mític Pedraforca

EL PEDRAFORCA ÉS LA MUNTANYA MÉS EMBLEMÀTICA DEL BERGUEDÀ, EL SEU SÍMBOL, I UNA DE LES MUNTANYES MÉS SINGULARS I ATRACTIVES, NO NOMÉS DEL PIRINEU, SINÓ DEL NOSTRE PAÍS

Jordi-Pau Caballero > TEXT I FOTOGRAFIA

De singular orografia, aquesta pedra forçada la caracteritzen els seus dos pollegons –de roca calcària, i que albiren els 2.500 metres d'altitud–, i la seva enforcadura –de materials margosos, molt més tous i, per això, rebaixats per l'erosió–. La seva vista panoràmica des de Maçaners, a l'est del massís, és espectacular. En canvi la seva visió des de l'oest, no la fa tan fàcilment reconeixible. Muntanya mitològica, de bruixes i aquellarres, de llamps i de trons, de bucòliques postes de sol, ha estat descoberta muntanya amunt... i muntanya avall. Als anys 30 del segle passat, un intrèpid alpinista obria les primeres vies

d'escalada: en Lluís Estasen, pioner de l'escalada al nostre país, i que dona nom al refugi que hi ha a peu de les vies d'escalada de la seva cara nord, i que configuren una de les escoles d'escalada més importants de casa nostra, amb multitud de vies clàssiques. I muntanya avall, cor endins, les mines de carbó –soterrànies i a cel obert– han modelat la vida i el paisatge del poble de Saldes i els llogarrets de Maçaners i l'Espà.

Per accedir al poble de Saldes, ho farem des de la principal via de comunicació que travessa la comarca del Berguedà, la C-16, o eix del Llobregat. Si pugem des de Berga, a l'entrar

a l'Alt Berguedà vorejarem la riba de l'embassament de la Baells, fins que poc abans de Guardiola de Berguedà, arribarem al Collet, on a mà esquerra surt la carretera B-400 que va cap a Saldes. L'agafarem tot remuntant la riera de Saldes, fins arribar al poble, recomanant fer una paradeta al mirador de Maçaners, per fer la clàssica fotografia de record, amb el Pedraforca i els plans inclinats de la vessant sud de la serra del Cadí a la seva dreta. Reemprenem la ruta, i voregem el poble de Saldes, que quedarà a la nostra dreta, fins arribar al trencant del camí forestal que porta cap al mirador del Pedraforca, on deixarem aparcat el vehicle.

El mirador de Gresolet. L'itinerari comença al mirador de Gresolet, amb impressionants vistes sobre el bosc de la бага de Gresolet, a peu dels plans inclinats de la serra del Cadí. Agafarem la pista forestal que voreja el massís del Pedraforca, per la seva vessant nord. Un magnífic paisatge entre el gris calcari de les impressionants parets de la cara nord del massís del Pedraforca, i el verd intens dels bosc de pi roig, imponents avets i els agosarats pins negres, que s'enfilen desafiant la calcària verticalitat de les parets. A poc d'un quilòmetre, trobem una instal·lació d'una petita vagoneta, que serveix per fer els subministres del refugi Lluís Estasen, al qual podríem pujar, en pocs

El santuari de Gresolet.

CADÍ-PEDRAFORCA 18 > 101

Fomentem la cultura

Des de la Diputació de Barcelona treballem per
fomentar i mantenir el nostre patrimoni cultural

www.diba.cat

**Diputació
Barcelona**

